

SZEMLE

Kisebbségek kultúrája

**A hangszer-virtuóz Liszt Ferenc 1846/47-ben Délkelet-Európában
– A Liszt-bicentenárium margójára**

Metz, Franz: Der „König des Klaviers“ auf grosser Tournee. Über Franz Liszt in Südosteuropa (1846-1847). = Spiegelungen. 6. Jg. 2011. 4. no. 378-383. p.

A zongoraművész-zeneszerző Liszt (1811-1886) harmincas éveinek derekán fordítja pályáját az alkotó elmélyülés irányába. A világ szerencséjére hosszú évtizedek állnak rendelkezésre a kifutásra. Az elhatározást, hogy véget vet a hódoló közönség tülekedésével körülvelt, hiú ragyogásnak, 1846/47 fordulóján egy utolsó turnéval pecsételi meg. Pestről indulva délkelet felé veszi az irányt; állomásai: Szekszárd, Temesvár, Lugos, Arad, Nagyszeben, Nagyenyed, Kolozsvár, Bukarest, Jászvásár/ Jaşy, Kijev, Csernovic, Isztambul. Fogadtatása már érkezőben mindenütt ünnepi. Temesvárt például diadalívet emeltek a fogadására, Arad polgármestere díszkísérettel egészen Orczyfalváig elébelovagolt, s letette a kezébe a városkulcsokat. Lugoson a zene „fejedelmének” kilétét félreértve viszont román parasztok kérelmeikkel vették körül. (Anekdota?)

Nagyszebenben különös módon csak a zeneegylet küldöttsége fogadta, majd kiderült, hogy az itteni közönség a napokban már kitombolta magát a még fiatal, de Európa-szerte ünnepeelt Sophie Bohrer most is szenzációszámra ment koncertjén, aki szinte kihívásképpen Liszt-darabokat is játszott, többek között a Goethe-versre készült Schuert-dal, az *Erlkönig* feldolgozását. A *Siebenbürgischer Bote* zenekritikusa Liszt küszöbön álló vendégszereplése előtt kissé tapintatlan módon fanyalgott a Bohrertől halott Liszt-darabok üresen dübörgő futamain és belső összefüggés-hiányán. És elkövetkezett a Liszt-est, amikor a műsorterv szerinti darabok végeztével a közönségkívánatra került sor. Akkor a szász közönségből bekiabáltak az *Erlkönig*-et követelték, a magyarok viszont a *Rákóczi-indulót*. A művész a maga részéről gyanútlanul az utóbbit választotta, és utána a zajos sikerbe belevegült a disszonáns füttyögés. Így osztotta meg az érzelmeket Szászföldön két évvel a magyar forradalom előtt a Rákóczi-induló. A városi potentátok másnap sűrűn kérték az elnézését, egyben felajánlották egy második koncert lehetőségét, amire Liszt nem állt rá. Noha enyedi és kolozsvári szereplését követően (ahol három estét is adott) még egyszer érin-

tette várost Bukarest felé haladtában. A lapkritikus pedig még egyszer alá húzta a Liszt-darabokkal kapcsolatban meglévő különvéleményét.

A szász sajtó a magyar nemzeti hangulatkeltéssel már szembehelyezkedő érzelmekkel a továbbiakban egészében is kritikus szemmel követte Liszt erdélyi koncertkörútját. Nehezményezte a végeredményben német származású, ugyanakkor rendre francia nyelven megszólaló muzsikos magyar hazafiúi kiállását, ironizált a személye körül nyüzsgő, a mestert Bukarestig kísérő mánásifjak, mint Teleki Sándor és mások „magakelletésén”. A szászóság legalább is így appercipálta a Liszt-jelenséget. A zenéje ugyanakkor valóban telis-tele magyar vagy „magyaros” elemekkel. Kolozsvári tartózkodása alkalmával is fontos volt számára, hogy végre megismerkedjék Pócsi Laci híres cigányzenekarának játékával és dallamanyagával. A mester szebeni napjai ugyanakkor mégsem vesztek teljesen kárba későbbi munkássága szempontjából. Majdnem száz év múltán a Liszt-örökségnek elkötelezett Bartók Béla Weimarban rátalált egy rapszódia-kéziratra, amely erdélyi-romániai turnéjának emlékezetéhez kapcsolódik. A rapszódia román népi motívumanyagot dolgoz fel, Octavian Beu nagyszebeni zeneíró „Román rapszódia” cím alatt Bécsben ki is adta, ám egy epizódja előtt a kottában a „szebeni” jelzés áll. A mű egésze előlegezi a későbbi Enescu-rapszódiaiak hangvételét. Beu egyébként 1933-ban Nagyszebenben közreadta „Liszt Ferenc hazánkban” címmel román nyelven írt vázlatát.

Komáromi Sándor

**A poszt-szocialista emlékezési technikák politikai dimenziója:
önszerveződő énekkarok az egykori Jugoszláviában**

Petrovic, Tanja, The Political Dimension of Post-Socialist Memory Practices: Self-Organized Choirs in the Former Yugoslavia = Südosteuropa, 59 (2011), 315-329. p.

A tanulmány olyan kulturális és társadalmi gyakorlatok elemzését tűzte ki céljául, melyek pozitívan viszonyulnak a jugoszláv szocialista múlthoz. Petrovic szerint ezek a tevékenységek az emancipáció, az emlékezés és az ellenállás lehetséges forrásai, és kollektív együttműködés, szolidaritás utáni vágyat tükrözik a volt jugoszláv világban, etnikai határookra való tekintet nélkül. Az említett gyakorlatok közül a cikk elsősorban azokat az önszerveződő énekkarokat emeli ki, melyek a jugoszláv szocialista időszak dalait vették repertoárjukra, hiszen Petrovic véleménye szerint az önszerveződő énekegyüttesek jelensége tökéletes példa a szocialista múlt önműkö-

dő, autonóm, emancipáló megközelítésére, ami egy „rendes”, „normális”, „európai” jövő kialakításának az előfeltétele.

A szerző tanulmányát azzal a megfigyeléssel vezeti be, mely szerint az elmúlt két évtizedben a kelet-európaiak pozitív viszonya a szocialista múlthoz megdöbbentően hatott a nyugati világra. A nyugati politikai elit számos tagja és sok nyugati újságíró értetlenül, helytelenítően reagált a nosztalgikus megnyilvánulásokra, a nyugati megfigyelők többsége egészségtelennek, a morális gyengeség, a valóságtól való elrugaskodás jelének vette őket, vagy úgy értelmezte, hogy a szocialista múlthoz pozitívan viszonyuló emberek képtelenek megtalálni a helyüket az átalakuló társadalmi-gazdasági helyzetben. A szocialista jugoszláv múlt iránti nosztalgiát mindenképpen deviánsnak, megdöbbentőnek, természetellenesnek tartották, illetve úgy érezték, veszélyezteti a korábbi kommunista államok még friss, törekény demokráciáját, ezért csírájában el kell fojtani.

Petrovic rámutat, hogy az egykori Jugoszlávia esetében a vonzódás a szocialista múlthoz különösképp problematikus és érdekfeszítő az újságírók és más, a témával foglalkozó szakemberek számára, hiszen Jugoszláviában a szocializmus vége időben egybeesett az államszövetség erőszakos felbomlásával. Sokak szemében a kilencvenes évek háborús történései elegendő okot szolgáltatnak mindenféle szocializmus iránti pozitív érzelmek kizárására. A kelet-európai emberek nosztalgiája azonban a szocializmusnak, mint a nyugati demokráciától gyökeresen eltérő rendszernek szól. Ebben mutatkozik az alapvető felfogásbeli eltérés azokhoz a nyugati bírálókhöz képest, akik úgy látják, az egykori jugoszláv társadalom örökösei megszállottan ragaszkodnak egy érdemtelen múlthoz, és ez a megszállottság megakadályozza őket abban, hogy egy „európai” jövő felé nyissanak.

Európai politikusok gyakran adnak hangot véleményüknek, hogy a Nyugat-Balkán országainak választaniuk kell a (nacionalista, reakciós, konfliktusokkal terhelt) múlt és az (európai, integráló) jövő között, és gyakran illetik kritikával az egykori jugoszláv államokat, amiért nem képesek vagy nem akarnak dűlőre jutni a múltjukkal. A Nyugat-Balkánon azonban ezek a kritikák rendkívül érdekes következménnyel jártak: az ex-jugoszláv társadalmak azon politikusai, akik a történelmi revizionizmust és a szocialista múlt teljes kizárását hirdetik, meglehetősen csekély hajlandóságot mutatnak a kilencvenes évek véres eseményeinek feldolgozására, a felelősségvállalásra. És a hit, hogy a múlttal – kiváltképp a szocialista múlttal – való foglalkozás veszélyezteti a kelet-európai társadalmak fejlődését és demokráciájuk megszilárdulását, nem ritka a témát kutató tudósok körében sem.

Petrovic elemzésének központi tárgyául a volt jugoszláv államok önszerveződő énekkarait (úgynevezett „garázs kórusait”) választotta, melyek a szocialista időszak dalait idézik fel. Tanulmányában, mely két pillérre tá-

maszkodik: partizán dalok és munkadalok, szemlélteti, hogy eltérő tagsági összetételük, hitvallásuk és repertoárjuk ellenére ezek a kórusok számos fontos szempontból megegyeznek. Ezen közös pontok sorában a legszembevetőbb természetesen, hogy – nem kizárólag, de túlnyomó többségükben – a volt Jugoszláv állam területén szerveződtek. Továbbá, egyértelmű kapcsolathálót alakítottak ki maguk között, és folyamatos inspirációként szolgálnak egymás számára. Az előadott szocialista és jugoszláv dalokon keresztül mindegyik énekkar a közelmúlt felé fordul, és mindegyik szerveződés alapvető feladatai között tartja számon a társadalmi tevékenykedést. Petrovic amellet érvel, hogy mindez elengedhetetlenül fontos a múlttal való szembenézés, és egy egészséges, „normális” jövő kialakítása szempontjából.

Bakaja-Décsi Tímea